

davatelju. Mislimo, da je čisto naravno spoznanje: ako je na ljubljanski univerzi samo en narodni zgodovinar, bi moral biti to v prvi vrsti specialist za slovensko zgodovino. Prav pa je, da sta dva.

Ko so danes prišla spoznanja o potrebi aktivnejše borbe za izpopolnitev univerze, se jim morajo pridružiti še druga, da je usoda, prospah ali propast te univerze danes že v rokah mladih ljudi. Univerza se v teh šestnajstih letih ni izpopolnjevala z naraščanjem. Pot do nje se je zdelo mladim ljudem iz vseh navedenih vzrokov tako zaprta, da se preprosto niso pripravljali zanjo. Niti tisti redki izbranci, ki so odhajali po diplomii s štipendijami na inozemske institute, niso mislili na delo za habilitacijo. Prav zaradi tega ravnanja mlade generacije, ki ga mnogi istovetijo z njeno delavno nesposobnostjo, se množe skeptični glasovi o razvoju, da, celo obstoju univerze. Toda če pregledujemo še v teh tesnih razmerah naraščaj filozofske fakultete, moremo vendarle reči, da ima že danes možnost zasedbe vsaj stolic: za novejšo občo zgodovino, za komparativno literaturo, za geografijo in fiziko in morda celo tudi že za slovensko zgodovino.

Besedo imajo politiki. Njih zadene ostrina vprašanja: ali bodo znali tudi za nas uveljaviti načelo enakopravnosti vseh pokrajin? Kje naj uspeva znanost in kako naj bo univerza dobra, če ji režejo kruh, da se vidi skozenj? Resnično, tudi kulturna vprašanja so v svojem bistvu politična vprašanja.

Univerza gotovo ni zamudila prilike, da jih pouči o svojih potrebah.

Fr. Petrè.

Onstran meje

K vprašanju naše zapadne narodnostne meje

Eno najtežjih vprašanj slovenskega naroda je brez dvoma njegova razkosenost. Od njega zavisi njegov obstoj, njegova enotna in skupna kulturna in politična moč ter moč njegove gospodarske rasti. Danes je njegova politična moč povsod strta, gospodarsko se ne more urediti, ker mu je vzeta sleherna samostojnost, kulturno le životari. In to vse radi razbitosti — posledice konca svetovne vojne.

Tako mineva skoraj že drugo desetletje, odkar žive posamezni deli naroda življenje zase, pod najtežjimi okoliščinami, ki so mogoče v 20. stoletju. Toda dočim bi morali skrbeti za vsakega posameznika, ki se od narodne skupnosti odtrga in izgubi v svet, stojimo pred težko ugotovitvijo, da se večina slovenskega naroda svojega težkega položaja, ki ga poleg vsega ogrožajo od vseh strani še imperialistične sile Evrope, sploh ni zavedla. Vse svoje delavnosti in svojih sil, ki bi morale zajeti vsakega posameznika, ni o pravem času usmerila v svojo obrambo. Tu ne gre za prehodne malenkosti dneva, gre že za življenje, za obstoj in rast naroda. Zbuditi bi morali v vseh zavest, da si kljub težkim operacijam, ki so nas oslabilе, lahko opomoremo in spet dvignemo z lastno pomočjo, z močjo naroda, ki je vseskozi v zgodovini igral podrejeno vlogo, a se kljub temu uvrstil med visoko kulturne narode Evrope.

Vprašanje naše zapadne narodnostne meje je gotovo najvažnejše, saj gre za tretjino našega naroda. O tem imamo že mnogo literature, od navadnih propagandnih brošur pa do znanstvenih del. Tudi v svetu je izšla vrsta knjig, ki analizirajo ta naš problem in ki po svoji kritičnosti ter po svoji sistematični obdelavi, čeprav so maloštevilna, daleč prekašajo naša domača dela. Izvzeti moramo seveda ona, ki so jih pisali naši nasprotniki v propagandne namene. Kljub temu pa se človeku zdi, da manjka veliki večini vseh teh del neko vodilno načelo: pokazati,

da gre danes pri vprašanju naših narodnih manjšin za osnovni problem slovenstva, da se ta vprašanja ne dajo razmotrivati samostojno in da je treba pri tem upoštevati vso slovensko skupnost, pa četudi razdeljeno na toliko delov. Res je, v zgodovini smo bili vedno razdeljeni, politično in administrativno, kar se je godilo namenoma, da bi nas slabilo. Morda se nam prav radi tega danes ne zdi nič čudno, če je še sedaj tako. Ni čudno, če torej gledamo danes na vprašanje naše narodne manjšine pod Italijo kot na nekaj ločenega, kar se ostalih Slovencev ne tiče. Krivda za to pa je še drugod. Skoraj vedno so imele nekaj privilegij za propagiranje tega problema pri nas organizacije ali ljudje, ki često niso imeli zaslonbe v ljudstvu, često so mu bili pa nasprotni. Tu ne izvzemam organizacij samih emigrantov. Njih delo je bilo često vse prej ko slovensko, saj so celo sprejeli v program — kot vodilno — načelo, ki slovenskega naroda sploh ne priznava.

Iz vseh teh vzrokov je razumljivo, da še danes ne moremo zajeti vseh naših najtežjih narodnih problemov, da se še danes ne smatramo za narodno enoto, sposobno življenja, in da gledamo na vsak del, ki je v tej ali oni državi, zase. V tem je tudi velik del naše tragične ozkosrčnosti, pomanjkanja nacionalne samozavesti in zgodovinske razcepljenosti. Posledica tega so tudi vse pomanjkljivosti dela za naše narodne manjšine in izseljence, ki vse doslej ni moglo zajeti vsega naroda.

Na naši zapadni narodnostni meji smo že zelo zgodaj stopili v stik z Italijani. Zato je treba poseči nazaj, vsaj v leto 1866., ko se je s te strani oglasil prvi opomin na italijansko nevarnost: plebiscit v Beneški Sloveniji. Bilo je 22. in 23. oktobra 1866. Okolnosti so bile sicer take, da nam tedaj še niso omogočale nikakega skupnega dela, ker se je v nas samih narodna zavest šele budila. Tudi je šlo le za to, ali naj se priključijo Beneški Slovenci Italiji ali pa naj ostanejo pod Avstrijo. Rezultat plebiscita ne zadene v toliki meri nas oz. našo starejšo generacijo. Toda grešili smo pozneje, ko se 70 let, vse do danes, nismo zmenili za to dejstvo. In še danes nam je vse tako daleč, kot bi se nas sploh ne tikalo. Kdo bi se torej čudil, če so Beneški Slovenci, ki so že prej (od časa, ko so jih Longobardi že v 8. st. potisnili v današnje hribovite kraje, kjer so si ustvarili svojo upravo) živeli v demokratični skupnosti s samosvojo ureditvijo uprave, ostali nam tuji. Ves ta čas je le redko kdo pričel z delom za to ljudstvo. Drugi so se pa med tem zadovoljili z objokovanjem po čitalnicah in gostilnah, v zavesti, da smo skromen, boguvdan, celo liričen narod.

To je bilo v času, ko se je bilo še mogoče znajti v položaju in si ustvariti svojo narodno politiko. Z vzgojo ljudstva in z delom bi do vojne dosegli že marsikaj in bi danes tudi politično več pomenili.

Med tem je postajala naša zapadna narodnostna meja iz dneva v dan bolj ogrožena. Saj je šlo za borbo med vstajajočo velesilo in malim narodom. Nova Italija, združena v celoto, si je polagoma pričela ustvarjati svoj imperialistični program, k čemer jo je silil notranji gospodarski razvoj. Pričela se je uvrščati med odločujoče sile Evrope in hotela naglo nadoknaditi, kar je bila zamudila, saj je zadnja izmed današnjih velikih kapitalističnih držav, ki so nastale z meščansko združitvijo naroda in se združile v nacionalno enotno državo. V tem njenem razvoju se je izvršil za nas važni plebiscit, s katerim smo izgubili Beneško Slovenijo. V novi Italiji je vrelo mlado gibanje proti zastareli Avstriji, ki se je ravno obmejnemu ljudstvu najbolj zamerila. Naši zgodovinarji so to dobo in razmere podrobno opisali, toda politiki so prezrli njih delo.

Če zasledujemo razvoj Italije po združitvi, vidimo, da je bila sprva zadovoljna že s samo združitvijo. Proglašala je kot svojo mejo proti Slovincem Sočo. Nekateri, med njimi Cavour, pa so se celo zavzemali za pravice Slovencev. Toda že v istem času so se pričeli oglašati novi glasovi. Notranje sile, ki so prignale do združitve, zlasti gospodarska koncentracija, so se polagoma uveljavljale tudi na zunaj. Tu bi se morali seznaniti z naglim razvojem italijanske industrije, opazovati rast vseh gospodarskih panog (kapital, banke, kmetijstvo, industrija itd.), naraščanje števila prebivalstva ter nastajajočo potrebo po surovinah. Slednjič se je vsemu temu pridružila še zavest, da meje na Soči niso strateško dovolj varne, in da je potrebno, da postane Jadransko morje „mare nostrum“, kot je bilo za Benetke. „Se all' Italia togliete l' Adriatico, essa moria di tisi“ — „če Italiji odvzamete Jadran, bo umrla od jetike,“ je izraz tega hotenja. (Le giuste rivendicazioni dell' Italia, Trst 1917.) Šele po tem moremo razumeti ves razvoj Italije in si razložiti njeno današnje stanje.

Vzporedno se je že tedaj pričelo takoimenovano „iredentistično gibanje“, ki je izraz tega notranjega razvoja in ki je doseglo po vojni svoj višek. Prešlo je že v pravi imperializem. Že l. 1861. je izdal neki Pacifico Valussi, ki ga je Avstrija izgnala iz Trsta, „iredentistični manifest“, ki je izšel kmalu tudi v Parizu. V tem manifestu zahteva za Italijo vso Julijsko Krajino „na podlagi nacionalnega prava, gospodarskih in vojaških potreb Italije“. Valussiju so bili Slovenci namreč le „raztreseno ljudstvo, nezmožno življenja in razvoja, katerega edina želja je njegovo lastno uničenje v smislu poitalijančenja“. Njemu so sledili še drugi, kakor Carlo Condi, Sigismondo Bonifiglio, Konstantin Resman, ki je smatral Slovence za „amalgam starih etnografskih usedlin, ki se morajo odslej smatrati za del italijanskega naroda“. To gibanje se je ustrezajoče notranjemu razvoju Italije kmalu povzpelo do zahteve: anektirajmo najprej Istro, Gorico in Trst; Slovani, nepripravljeni, hladni v narodni zavesti, ne bodo teh pokrajin kmalu poslovanili. Nastale so že prve italijanske „iredentistične“ organizacije (n. pr. l. 1877.: „L'associazione pro Italia erredenta“, pod preds. generala Avezzane), ki so imele v programu propagando za aneksijo Julijske Krajine do „strateško varnih mej“.

Toda to so le drobci iz vedno večje delavnosti, ki se je razvijala na italijanski strani in ki bi morala zbuditi nas vse k delu za obrambo. Toda z naše strani še daleč ni bilo tako močnega odgovora. Vsa naša gospodarska, politična in kulturna organizacija ni bila osnovana tako, da bi lahko zajela vse ljudstvo. Pozabili smo celo na Beneško Slovenijo. Plebiscit v l. 1866 bi nam moral biti prvi in veliki opomin in bi nam moral pokazati na nevarnosti, ki nam prete, in na njihove vzroke. Toda eno in drugo nam je ostalo prikrito in gibanju nismo mogli zoperstaviti sile, ki bi ga vsaj na naših tleh zatrla, če bi že ne bila kos njegovi zunanji, — vojaški moči. Razumljiva je zato izjava dr. H. Tume, ki je na nekem predavanju o Beneški Sloveniji l. 1932. dejal: „Slovenci nimamo danes niti pravice reklamirati Beneško Slovenijo zase. Bila nam je vedno tuja, sama je čutila, da je Italija njena domovina“ (po stenogr. zap. Ž. V.). Izrekel je te besede s težko skrbjo in trpkostjo, zavedajoč se njih resnosti, saj je bil eden izmed zelo redkih, ki so Beneški Sloveniji posvetili svojo življenjsko skrb in nas nanjo — brez uspeha — opozarjali.

Kakšno je danes stanje v Beneški Sloveniji, lahko najbolje razberemo iz pisma dr. Trinka-Zamejskega, ki še danes živi v Beneški Sloveniji: „Razumni so še precej, toda izobrazbe imajo malo, ker malo berejo. Slovenskih knjig sploh ne znajo čitati in sedanja knjižna slovenščina jim dela težave. Večina tudi laških knjig ne razume, torej jih tudi ne bere.“ (27. febr. 1932.) Edina knjiga v njih domačem jeziku je bil katekizem, ki so ga pa pred letom pobrali celo po hišah. Domače petje v cerkvah je bilo prepovedano in poje se le še italijansko ali latinsko. Deželica

je preprežena z raznarodovalnimi ustanovami, šolami in organizacijami. Ves državni in cerkveni ustroj je naperjen proti ljudstvu. Isto je z dolinico Rezijo, ki se po navadi omenja v zvezi z Beneško Slovenijo in je po svoji usodi z njo povezana, čeprav je v prometnem pogledu zaprta.

Danes je vsako delo tu popolnoma nemogoče. Da smo pa zamudili pol stoletja, je za generacijo, ki je to zakrivila, neodpustljiv greh. Udarci, ki smo jih doživljali poslej, izvirajo iz istih vzrokov.

Med letoma 1866. in 1915. traja važno razvojno razdobje na naši zapadni narodnostni meji. Beneška Slovenija z Rezijo je bila torej z meddržavno mejo odcepljena od slovenskega narodnega telesa. Pričela je živeti življenje zase. Ostala naša ozemlja pa so takrat doživljala svojo pomlad. Zlasti Goriška in Tržaška. Razvoj je beležil lepe napredke.

Potem je izbruhnila svetovna vojna. Z njo se je pričel gotovo najbolj tragični del zgodovine slovenskega naroda. Razmetani po vseh frontah so se naši ljudje borili — za druge. Le malo jih je bilo, ki so se zavedali, za kaj se bijejo. V Italiji je med tem imperialistično gibanje dozorelo. Italija se je udeležila svetovne vojne po načrtu, za ceno naše zemlje, ki si jo je že naprej izgovorila v londonskem paktu l. 1915. Hotela je imeti varne meje na vzhodu in oblast nad Jadranskim morjem.

Konec svetovne vojne nas je postavil pred nove dogodke. Slovenci se do tedaj še nismo razvili tako daleč, da bi si ustvarili svojo trdno politiko, ki bi tudi na zunaj našla izraza na mednarodnih forumih in bila na vse že pripravljena. Opajajoča ideja „panslavizma“, „samoodločbe“ in združitve na Balkanu je tako zasenčila vse, da smo zopet prezrli lastni razvoj in nismo iskali moči v sebi. Še celo pozneje, ko je ves svet vedel, kaj bo z nami, smo počivali. Leto 1918. je našlo naše ljudstvo s politiki vred nepripravljeno. Vedelo ni, za kaj gre, kaj se dogaja okoli njega. In izgubili smo Trst, polagoma je šla vsa Julijska Krajina pod „antantino“ varstvo. Radi pomanjkanja vsake politične orientacije pri voditeljih in še bolj pri ljudstvu, smo zamudili odločilni trenutek ob razpadu in bili razdeljeni, da bi bolje ne mogli biti. Zopet en nauk v zgodovini, ki bi ga morali vedno imeti pred očmi. Vojni so sledile še mednarodne pogodbe, ki so na zunaj pravno izrazile in potrdile to našo tragiko.

Slovenska zemlja je pod Italijo pričela živeti ločeno življenje. Vojna sama je zapustila nepopravljive posledice. Statistika pravi, da je bilo 80 slovenskih občin v prvi bojni liniji. Od teh je bilo 33 razdejanih do temeljev, 35 zelo poškodovanih; 8.500 domov popolnoma razdejanih, 3.500 poškodovanih, 14.000 izropanih. To so le mrtve številke. Nekoliko se je popravilo stanje gospodarstva v prvih letih pod Italijo. A to zboljšanje je trajalo le dotlej, dokler ni zajela vse Julijske Krajine kriza, ki jo je še večal nacionalni pritisk v vseh smereh.

V podrobnosti se o tej splošni sliki ni mogoče razpisavati. Le nekaj kratkih odlomkov, ki jih je zapisala „Istra“ (št. 49, 50, 51 l. 1934., str. 11), naj to stanje ilustrira.

„ni nobenega dvoma, da je... gospodarsko vprašanje danes glavni problem našega naroda v Julijski Krajini.“

„Danes že ne moremo v Julijski Krajini več govoriti o svobodnem lastniku zemlje, niti o delavcu, ki bi lahko zadostil s svojim težkim delom... svojim potrebam.“

„... mirno lahko trdimo, da ni niti enega posestva brez dolga in drugih obremenitev.“

„prosta lastnina v naših krajih izginja, kmet, nekdanj lastnik in posestnik, postaja kolon, najemnik ali pa mora plačevati za hipotekarne dolgove visoke rente in poleg tega visoke davke.“

„V Dol. Otlici je n. pr. bila zarubljena koza za 80 stotink davka.“

Politično življenje Slovencev v Italiji je bilo v prvih letih po vojni še zelo živahno, dokler ni polagoma jelo odmirati. Po l. 1927. je bilo vse zakonito delovanje mogoče le še v okviru fašističnih organizacij, torej načelno nemogoče. Vzporedno z razvojem fašizma in fašistične moči je ponehavalo vsako naše javno delo. Gibanje pa, ki še ni moglo biti zatrto, je povzročalo vedno več žrtev. Ljudstvo je v tem položaju postajalo vedno bolj osamljeno. Iskati si je pričelo zaslombe. Najprej tam, kjer bi jo moralo najti in od koder jo je tudi najbolj pričakovalo, torej v mednarodnem svetu in v matični državi. Bilo je razočarano. Slovenska politika v Jugoslaviji si je med tem lomila moči v malenkostnih dnevnapolitičnih trenjih. Pozabljala je celo na svoje najvažnejše naloge doma, zlasti pa je zametavala tiste ki jih je imela glede razkovanosti slovenskega naroda. Ni čudno, če je bila ta politika v Jugoslaviji lahko daljno-jugoslovenska, ali kranjska, centralistična ali separatistična in bogve še kakšna. — Slovenska ni bila nikoli!

Razočaranja, ki jih je slovensko ljudstvo v Primorju doživelo, pa so mu pomagala, da se je dvignilo. Od politike lojalnosti, ki so jo učili politiki iz Trsta in Gorice, pa do danes, ko so vsi ti na varnem, je prišlo ljudstvo do spoznanja, da je njegova rešitev odvisna le od padca sil, ki niso z njim lojalne. Vezati je pričelo rešitev svojega nacionalnega in socialnega vprašanja z rešitvijo nacionalnega in socialnega položaja v vsej Evropi. Spoznalo je, da ga tlačijo tiste sile, ki tlačijo vso Evropo. Abesinski pohod in španska državljanska vojna sta ga dvignila preko stare politike in politikov. Zato lahko trdimo, da delovno ljudstvo v Primorju ni bilo nikoli tako enotno kot danes. Prav tako je politično dozorelo tudi glede ostalega dela slovenskega naroda, ki je še vedno neenoten in strankarsko razbit. Če bi ne upoštevali nacionalnega pritiska in načrtnega iztrebljevanja — torej zgolj gospodarsko, bi si lahko kmeta s Suhe Krajine ali Krasa podala roko, ravno tako kmetje iz vinorodne Štajerske ali goriških Brd in Istre. Rudar iz Trbovelj in iz Idrije, Rablja ali Labina, jeseniški ali celjski delavec in škedenjski plavžar in delavci iz ladjedelnic in kamnolomov so interesno sorodni.

O kulturnem delu po vsem tem ni treba posebej govoriti. Razumeti bomo morali, da se narodna in socialna gibanja vedno združujejo.

Iz problema naše razkovanosti pa je nastalo še mnogo drugih, ki se jih je treba vsaj na kratko dotakniti. Med taka važna vprašanja lahko štejemo vprašanje emigracije. Iz Julijske Krajine se je prisilno ali prostovoljno izselilo v Jugoslavijo in drugam na tisoče ljudi. V primeri z onimi, ki so še ostali, je šlo tu za pravo preseljevanje. Po približni cenitvi dosega število onih, ki so se izselili v Jugoslavijo, od 70—80.000. v druge države pa, zlasti v Ameriko, tudi 40—50.000. Če so prejšnje številke pretirane, presega skupno število vsekakor 100.000.

Zgodovina sama bo šele kasneje pokazala ta problem v pravi luči. Danes smo mu še preblizu. Gotovo pa je, da bi bilo našemu ljudstvu, ki je ostalo, mnogo lažje vzdržati, če bi ne bile njegove vrste tako razredčene in sicer ravno vrste inteligence. Ta bi morala dlje vztrajati in deliti usodo z narodom, ki je priklenjen k zemlji in si ne more izbirati in menjati bivališča. Analiza tega problema bi morda že sedaj, ko je glavni del preseljevanja zaključen, pokazala marsikaj, kar bi gotovo obremenilo vso emigracijo. Ne bi pa hotel biti tu krivičen onim, ki so

žrtvovali do skrajnosti svoje sile in žive danes težko življenje brezdomcev tu ali kje drugod v svetu!

Toda ne le za slovensko ljudstvo v Italiji, ampak tudi za Slovence v Jugoslaviji pomeni emigracija nov in velik problem, ki je često odjeknil v javnosti, zlasti v času gospodarske napetosti in pa od tedaj, ko je viden del emigracije posegel v notranje politične razmere, često na način, ki je bil nasproten slovenskemu ljudstvu. Toda v tem primeru ne gre za celotno emigracijo. Politični spori slone na neenotnem gledanju na slovenske skupne in temeljne politične probleme, ki bremene vso politično generacijo „voditeljev“ našega naroda in ne samo emigracije ter njenih „voditeljev“. Če so se tu uveljavljale osebe s te ali one strani, to prav nič ne spremeni na naši trditvi. Tudi težkega gospodarskega stanja v splošnem ni toliko zakrivil pritok iz Julijske Krajine, kot pa splošne gospodarske razmere pri nas in po svetu. Slovenskemu kmetu ne bo nič boljše, če se vsi priseljenci vrnejo domov, ravno tako ne delavcu ali intelektualcu. S tem pa seveda ne zanikamo važnosti vprašanja emigracije.

Gotovo ne bo brez potrebe kratka analiza. Slovensko Primorje je postajalo prej vedno bolj in bolj središče slovenskega nacionalnega gibanja, zlasti Trst. Trst je bil obkrožen od slovenskega ljudstva, ki je segalo že v samo središče mesta. Trst je bilo mesto, kjer je prebivalo največ Slovencev, saj jih je bilo nad 100.000. Josef März pravi: „Toda še danes je Trst največje slovensko mesto; v njem biva več Slovencev kot v Ljubljani“. („Die Adriafrage“, str. 156, Berlin, 1953.) Gospodarski razvoj je tu dosegel tudi največji razmah. Trst je požiral ves prirastek in presežek delavnih rok s Krasa in Goriške, pa tudi iz ostale Slovenije. To gotovo ni ostalo brez vpliva na slovenske nacionalne, gospodarske in politične razmere. Na eni strani je število slovenskega meščanstva naraščalo in se tudi vedno bolj radikaliziralo, saj se je moralo boriti z močno nasprotno nacionalno in gospodarsko skupino. Nič čudnega ni torej, če so bili skoraj vsi slovenski člani „Jugoslovanskega odbora“ iz Trsta. Na drugi strani pa se je ustvarjalo v Trstu središče slovenskega delavstva in slovenskega delavskega gibanja.

Na italijansko okupacijo in zmago fašizma je slovensko, politično neenotno ljudstvo odgovorilo v skladu s svojim družbenim položajem. Meščanstvo in malomeščanstvo sta po večini „emigrirala“, ali pa se prilagodila novim razmeram. Najbolj se je delilo malomeščanstvo — svobodni poklici in trgovci —, ki je ali emigriralo, šlo med renegate, ali pa se pridružilo ideji individualne sile ter si postavilo v program medlo geslo iredentizma. Važen del tvori tudi goriška klerikalna grupa, ki je do danes preživela zelo velik preokret v stari, nam znani smeri. Na dnu teh plasti ostanejo delavci in kmetje. Teh je najmanj emigriralo; kar jih je, so le povečali število onih, ki se iz Slovenije stalno izseljujejo, večjidel v evropske ali prekomorske države. V Jugoslaviji so jih skušali kolonizirati, kar je pa le deloma uspelo. O vprašanju kolonizacije slovenska javnost ne ve mnogo, čeprav bi lahko upravičeno izvedela resnico od odgovornih ljudi, zlasti odkar se javljajo vesti o slabih razmerah kolonistov, katere so baje zakrivil kolonizatorji.

Iz tega prereza si lahko sami ustvarimo vse nadaljnje zaključke in razložimo marsikatero današnje nasprotje, ki smo jih v začetku nakazali.

Del slovenske in hrvatske emigracije se je organiziral in društvom stoji na čelu „Zveza jugoslovenskih emigrantov iz Julijske Krajine“. Organizirana emigracija naj bi postala s tem iniciator vseh problemov, ki zadevajo v tem vprašanju slovenski narod. Toda do tega je danes še daleč. Namesto da bi zavzela zlasti v političnem pogledu mesto, ki ji gre, je postala organizacija sama sebi namen in končni smoter ali pa sredstvo za posameznike. Društva se skoraj niso dvignila

nad nivo čitalnic, družabnih krožkov in priložnostnih objokovalnic, razen častnih izjem in naporov posameznikov. Od tako velikega števila emigrantov je radi tega v društvih včlanjenih le okoli 7.000 (Zveza jug. emigr. šteje v letu 1937. 6.935 članov, po statistiki iz koledarčka „Soča“ za l. 1937.), torej komaj desetina vseh emigrantov in še to s Hrvati, ki si pa poleg vsega doslej nismo mogli ustvariti skupne ideološke koncepcije. Posebna anketa, ki jo je razpisala sama „Zveza“ 16. II. 1937 v sedmi številki „Istre“ in ki naj bi obsegala vse probleme emigracije in slovenskega naroda, se ni izvedla. Ostali so tako nerešeni celo glavni problemi in vsa organizacija hira. Ni skupnega pogleda na fašizem kot družbeno doktrino, ne na druga važna vprašanja. Še do danes ni nobeden izmed vodilnih emigrantov jasno opredelil stališča zlasti do fašizma.

Emigracija sama je del slovenskega naroda. Kot taka bi morala biti vključena v njegovo politično formacijo, zasledovati bi morala cilje vsega naroda in delati pod njegovim nadzorstvom. Njene posebne naloge bi le tako prišle do svojega pravega izraza. Sicer ni mogoče oporekati, če se sama organizira in stalno opozarja na najtežje vprašanje slovenskega naroda, vendar more pravilno vršiti vse te naloge le ob sodelovanju vseh. Danes tega ni. Še več: emigracija se je s samovoljno politiko in naziranjem, ki pa sta le izraz posameznikov ali manjše skupine, oddaljila od slovenske narodne skupnosti in stoji v vsem ob strani, osamljena. Kritika je tu potrebna, že zato, da bi se razmere zboljšale. Treba je, da se s sodelovanjem vseh skupin ustanove narodni sveti, da se vprašanje spravi s slepega tira ter se slovenskemu ljudstvu prikaže ves problem v pravi luči in vse delo podredi njegovemu nadzorstvu. Prvo bi bilo, da bi se vse dosedanje delo v tem pogledu dalo pregledati in preiskati, da bi se javnost pravilno poučila o vsem, kar sedaj meče sence na ta problem.

Danes, po 20. letih od prevrata, stojimo torej pred dejstvom, da organizirana emigracija niti za vse emigrante, niti za ljudstvo v Primorju, še manj pa za Slovence sploh ne pomeni politično tega, kar bi morala. Naše ljudstvo v Primorju gleda na organizacijo kot na nekaj, kar mu ni blizu, slovensko ljudstvo tu pa je proti njej hladno.

Posebno vlogo in nalogo ima v tem položaju glasilo „Istra“, ki si je znalo ustvariti in pridobiti poseben položaj, čeprav je formalno glasilo Zveze jugoslovenskih emigrantov.

Samo mimogrede se je treba še dotakniti vprašanja slovenskega ljudstva iz Primorja v tujini. Vsiljuje se vprašanje, ali nastopajo naši politiki, ko rešujejo probleme slovenskega ljudstva, v imenu tega ljudstva ali v svojem? Kdo jim daje legitimacijo in komu odgovarjajo za svoje delo? So si ti ljudje s svojim delom do sedaj zaslužili tako zaupanje, da se jim lahko mirno prepusti razpolaganje z usodo nas vseh? Ali jih ni morda čas prerastel in razmer, ki danes vladajo, ne razumejo več? Tega vprašanja javnost doslej še ni podrobno razmotrivala.

Vsa ta vprašanja stoje pred nami in še mnogo drugih. Zlasti vprašanje Trsta, radi katerega vlada med nami največja nejasnost. Trst je središče Julijske Krajine in vse gospodarstvo Slovenije po naravi teži tja. Gospodarske in socialne, pa tudi politične in kulturne zveze ima le z zaledjem, ki je slovensko. Na drugi strani pa je Trst v teku zgodovine dobil italijansko lice, italijansko večino in prišel gospodarsko pod njen vpliv. Naravni razvoj je bil sicer nam v prid in če bi ne bilo svetovne vojne ter dogodkov po njej, bi o Trstu danes lahko z večjo mirnostjo govorili.

Važen je dalje v Julijski Krajini problem Cerkve, ki je igrala v življenju slovenskega naroda vedno veliko in važno vlogo. To velja tudi še danes. Če bi hoteli ta problem z ozirom na Julijsko Krajino razmotrivati, bi morali ločiti višjo cerkveno hierarhijo in nižjo slovensko ter — morda tudi — italijansko duhovščino. Slovenska duhovščina se v sedanosti nikjer ni tako približala ljudstvu kot ravno v Julijski Krajini, in stremi za tem, da mu ohrani vsaj stare pravice.

Ko so že utihnili glasovi po ulicah, ki so često reševali po svoje te težke probleme, ko so skoraj usahnile bojne organizacije, ki so si lastile neke predprave pri tem, je treba naposled z vso resnostjo prijeti za delo. Vprašanja, ki so tu navedena, niso nova, so le ponavljanje že znanega. Toda potrebno je, da morda ravno v teh dneh odpiramo boleče rane naše sedanosti. V tem pogledu ne smemo mirovati. Ne smemo biti kakor Cervantes, ki je za deset let pretrgal svoj roman „Don Kihot“ v trenutku, ko sta junaka zavihтела meče in sta si grozila, da se presečeta.

Joško Žiberna.

Kronika

Thomas Mann — izobčen

Četrto leto že živi Thomas Mann v pregnanstvu. Čeprav je bil sprva odločen, posvetiti se le knjižnemu delu in tako navzlic novim razmeram ohraniti stik z nemško javnostjo, saj pravi, „moje knjige so pisane za Nemce, najprej za nje; „svet“ in njegovo zanimanje sta mi bila vedno le razveseljiv dogodek“, vendar ob vseh teh strašnih preganjanjih, ki jih je ta čas preživljal njegov narod, ni mogel molčati. V težkih dneh svojega pregnanstva je spoznal „celotnost človeškega problema, ki nikomur ne dovoljuje, vsaj danes ne, da bi ločil duhovno umetniško od politično socialnega in se proti le-temu osamil v čisto „kulturnem““. Tako je bil ob koncu leta 1936 izobčen iz nemškega državljanstva — Thomas Mann, eden najzavednejših in najzaslužnejših Nemcev, češ, da je zasramoval Nemčijo! Precej nato mu je odvzela častni doktorat filozofska fakulteta v Bonnu. Na kratko sporočilo o tem je Thomas Mann naslovil na nečitljivo podpisanega, neznanega dekana, le „slučajnega naslovljenca“, saj hoče govoriti vsej Nemčiji, vsemu svetu — pismo, v katerem pojasnjuje svoje stališče in poudarja dolžnost in odgovornost, ki jo čuti v teh dneh kot nemški književnik. „Nemški pisatelj ... naj bi molčal, čisto molčal ob vsem zlu, ki se je vsak dan prizadevalo in se prizadeva v moji deželi telesom, dušam in duhovom, pravici in resnici, ljudem in človeku in ob katerem ni sprave?“

Kakšen naj bi bil vendar smisel in smoter tega sistema? Thomas Mann trpko čuti: vojna, za katero hočejo pripraviti nemško ljudstvo. Zrele in omikane države so spoznale osnovno dejstvo, da vojna ni več dovoljena. Nemčije ni med temi državami, ona vodi „politiko oblasti in hegemonije, ko drugi ne mislijo na politiko, temveč na mir. To je pač neenaka igra, ki prinaša Nemčiji trenutne „uspehe“. „Toda gorje narodu, ki ne ve ne naprej ne nazaj in išče slednjič izhoda v bogu in ljudem zasovraženih grozotah vojne! Ta narod bi bil izgubljen. Bil bi premagan, da se ne bi nikdar več dvignil.“ Thomas Mann ne veruje, da bi mogla danes Nemčija voditi vojno, ker je nemški narod preveč ponižan in potlačen, notranje razdvojen in nezaupljiv, da bi bil zmožen se z uspehom bojevati.

Težka je ta izpoved največjega nemškega književnika — izgnanca, ki ne bi smel biti več Nемеc in ki roma zdaj po svetu ter tako vroče želi pomirjenja svojemu narodu in sebi. Tudi Thomasu Mannu se ni nikdar niti sanjalo, da bo stara leta preživljal kot izgnanec, oropan vseh pravic in izobčen. Ni bil rojen za mu-